

Installatietoespraak

Toespraak president mr. L. Verheij bij de installatie van het nieuwe bestuur van het gerechtshof Den Haag op 15 januari 2013

Dames en heren,

In 2007 verscheen een boekje met de titel *Thronus Iustitiae* en als ondertitel "400 jaar inspiratie voor rechters". De titel slaat op een reeks zeventiende-eeuwse prenten die alle voorstellingen laten zien, welke betrekking hebben op de rechtspraak. Voorstellingen, ontleend aan verhalen uit de Bijbel, uit de klassieke geschiedenis of de vaderlandse geschiedenis. Collega's die allen verbonden waren of waren geweest aan de rechtbank Arnhem schreven ieder naar aanleiding van een zelf uit deze serie gekozen prent een opstel over het rechterschap. Een van de redacteuren, collega Hans den Tonkelaar (destijds vice-president in genoemde rechtbank, nu heet dat senior rechter in de rechtbank Oost-Nederland) schreef een opstel naar aanleiding van de prent over de rechtspraak van Salomo, onder de titel 'Het vermogen om te luisteren'. Voor mijn toespraak bij gelegenheid van mijn installatie tot president van het gerechtshof Amsterdam heb ik mij door die prent laten inspireren. Voor vandaag – zo vormt zich een kleine traditie – heb ik mij laten inspireren door een andere prent uit hetzelfde boekje. Daarover straks meer.

Herziening Gerechtelijke Kaart in historisch perspectief

Eerst een paar opmerkingen over de achtergrond en de context van deze installatie/ introductie van het nieuwe bestuur van het gerechtshof Den Haag. Niet langer gerechtshof 's-Gravenhage, maar vanaf 1 januari jl. gerechtshof Den Haag, zoals bepaald in de zgn. wet Herziening Gerechtelijke Kaart. Een omvangrijke herzieningsoperatie die lang zijn schaduwen vooruit wierp en nu daadwerkelijk wordt uitgevoerd. Een aanzienlijke vermindering van het aantal rechtbanken (van 19 naar 10 en vanaf 1 april 11) en een teruggang van 5 naar 4 gerechtshoven. Waarom? Kort gezegd: Om ervoor te zorgen dat iedereen ook straks overal even goed aan zijn recht kan komen. Met de invoering van de wet HGK krijgt de Rechtspraak de mogelijkheid om de organisatie aan te passen aan de nieuwe eisen van de tijd. Dat laatste is iets wat door de jaren heen wel vaker is gebeurd.

Wist u bijvoorbeeld dat we in Nederland tot 1876 11 provinciale gerechtshoven kenden? En dat we komen van 262 gewone rechterlijke colleges in 1813, via 135 in 1876, 25 in 2002 tot 16 per 1 april 2013? Wist u dat die 11 provinciale gerechtshoven, waar ik zojuist over sprak gemiddeld per jaar ieder 16 arresten wezen? En dat we momenteel over ca. 2 miljoen zaken per jaar (rechtspraakbreed) spreken. Het voormalige lid van de Hoge Raad (thans raadsheer in buitengewone dienst), Fred Hammerstein beschrijft in het in 2011 uitgegeven boek 'Tweehonderd jaar rechters', waaraan ik de voorgaande gegevens ontleende, de ontwikkeling - van wat hij aanduidt als - 'van individuele magistraat naar een hechte rechterlijke macht'. Een ontwikkeling van een handjevol rechters, verdeeld over talrijke plaatsen, een gering aantal zaken en een zeer bescheiden

hoeveelheid wetgeving naar een (h)echte organisatie en steeds meer wetten en verdragen, waaronder vooral ook Europese regelgeving.

Misschien is de enige rode draad in de geschiedenis dat de financiële middelen bijna altijd te beperkt waren en dat daardoor vaak te weinig mensen aan het werk waren, aldus Hammerstein, al kan hij zich dat nu ook weer niet zo goed voorstellen bij de elf provinciale hoven die Nederland ooit gekend heeft. Vooral de laatste kwart eeuw is het aantal zaken en het aantal rechters enorm gegroeid. Tegelijkertijd was er een sterke tendens van meervoudige naar enkelvoudige rechtspraak. Daarmee is de noodzaak van afstemming en coördinatie in het belang van de rechtseenheid cruciaal geworden volgens Hammerstein.

Hij meent dat er geen twijfel over kan bestaan dat door de overgang van de rechterlijke macht naar een hechtere organisatie, die in de laatste tien jaar dankzij ingrijpende bestuurlijke verandering heeft plaatsgevonden, een grote bijdrage is geleverd aan de professionalisering en de noodzakelijke permanente verbetering van de kwaliteit van de rechtspleging. Let wel: Hammerstein was/is geen lid van de Raad voor de Rechtspraak, maar een gewaardeerd en gerespecteerd lid van de Hoge Raad. Ik citeer hem nog één keer: "Aan de rechtspraak worden steeds hogere eisen gesteld. Het antwoord daarop moet zijn dat ook de rechter laat zien dat hij aan de hoge professionele maatstaven kan voldoen die nodig zijn om het vertrouwen in de rechtspraak te behouden. Dat doet geen afbreuk aan zijn onafhankelijkheid, maar betekent juist een versterking daarvan. Van de rechter wordt wijsheid verwacht, en geen eigenwijsheid. Die wijsheid moet wel gepaard gaan met een hoge mate van deskundigheid en het vermogen een oordeel te geven dat zowel onafhankelijk is als maatschappelijk aanvaardbaar."

Enkele lessen uit het verhaal van Mozes en Jethro

Na deze opmerkingen over de achtergrond en de context van deze installatie/introductie wil ik iets zeggen over enkele vragen waar wij als rechtspraak nu en in de komende tijd voor staan. Mijn inspiratie ontleen ik in belangrijke mate aan het verhaal achter de prent over: Mozes en Jethro. In Thronus Iustitiae staat bij deze prent een opstel van Dick van Dijk, in het verleden onder meer president van de rechtbank Arnhem en later van het gerechtshof Arnhem. Van Dijk wijdt een beschouwing aan het begrip rechtschapenheid, een –wat hij noemt – ouderwets woord voor wat nu wordt aangeduid met integriteit. Ik leg het accent bij enkele andere aspecten van het verhaal. Misschien kent u het verhaal: het volk Israël is als gevolg van een hongersnood in Egypte terecht gekomen en in een toestand van slavernij beland. Onder aanvoering van Mozes trekt het weg uit Egypte, door de Sinaï woestijn richting beloofde land. Mozes was opgegroeid aan het Egyptische hof en zal daar vast en zeker de nodige kennis op het gebied van bestuurskunde en rechtspraak hebben opgedaan. Hij was ca. veertig eerder Egypte ontvlucht en terecht gekomen in Midian, waar hij trouwde met een dochter van Jethro, een priester en tevens veehouder. Het is die Jethro die met Mozes' vrouw en zonen bij Mozes op bezoek komt in de Sinaï woestijn. Rechts op de prent ziet men de begroeting van Jethro door Mozes. Links ziet men het tafereel waar ik het nu verder over wil hebben. Mozes spreekt recht, zo vertelt het verhaal, van de vroege morgen tot de late avond. Vanuit het volk komen de mensen in groten getale bij hem. Ze staan bovenop hem, zo zegt een vertaling. Dat roept het beeld op van een flinke werkdruk en misschien wel bijbehorende stress. Jethro, in dit verband echt een buitenstaander,

observeert het en spreekt Mozes erop aan. "Waarom doe je dat zo, waarom houd jij als enige zitting, terwijl de mensen zich van 's ochtends tot 's avonds om je verdringen?"

Het is niet verstandig wat je doet, je zult er nog onder bezwijken en de mensen die bij je komen ook. Dit is een veel te zware taak voor je, je kunt die niet alleen aan. En dan zijn advies: belast een aantal mannen met de taak om over het volk recht te spreken. Belangrijke geschillen leggen ze aan jou voor, in minder belangrijke geschillen doen ze zelf uitspraak. Als je het op die manier aanpakt kun je het volhouden en kunnen al die mensen tevreden naar hun tenten gaan".

Dat moet voor velen een herkenbaar beeld zijn: een rechter die te maken heeft met een zeer grote werklust en die beschikt over een hoog arbeidsethos. Als er te veel zaken op hem afkomen nog maar een tandje erbij om de justitiabelen zoveel mogelijk ter wille te zijn.

En dan komt er iemand met de 'blik van buiten', die tegen je zegt: "dat doe je niet goed, daar ga jij last van krijgen, maar ook de mensen voor wie je het doet".

Dat laatste – die aandacht voor de rechtzoekenden - is heel opvallend. Een maand geleden zonden collega's uit het hof Leeuwarden een manifest de wereld in, waarin o.a. aandacht gevraagd wordt voor het geven van prioriteit aan kwaliteit en inhoud in plaats van aan kwantiteit. Daar is veel over te zeggen en het gesprek daarover vindt de komende tijd, ook binnen ons hof, plaats. Teneinde voor die gesprekken zoveel mogelijk echte ruimte te creëren past mij bij deze gelegenheid enige terughoudendheid. Maar voor één aspect vraag ik hier, naar het voorbeeld van Jethro, nadrukkelijk aandacht: ik heb het oog op het belang van de justitiabele (dat begrip is wat ruimer dan 'rechtzoekende'; o.a. ook de verdachte, die weliswaar in zeker opzicht op zoek is naar zijn recht, maar wellicht geheel tegen zijn zin in de rol van verdachte zit). Die is bij onze interne dialoog belanghebbende! De geschiedenis van de rechtspraak heeft geleerd dat er grote spanningen kunnen ontstaan tussen onze professionele opvattingen over wat kwaliteit is en de wens van de justitiabele om tijdig zijn uitspraak te krijgen. En juist dat begrip tijdig is te beschouwen als een kwaliteitsaspect dat raakt aan aspecten van kwantiteit. Daarom hoop en bepleit ik dat in onze interne dialoog het belang van de justitiabele ons duidelijk voor ogen zal staan.

Ik zei al: het was iemand met de blik van buiten die Mozes een spiegel voorhield. Mozes had natuurlijk – en voor menigeen herkenbaar – kunnen reageren in de trant van: 'beste schoonvader, u bent een gerespecteerd priester in Midian en ook een succesvolle veehouder, maar van rechtspreken heb ik meer verstand. Ik weet wat kwaliteit is en hoe je die moet leveren. Laat dat maar aan mij over. Hij had daar zelfs aan toe kunnen voegen het argument dat hij blijkens het verhaal als antwoord op een eerdere vraag van Jethro had gegeven, nl. 'De mensen komen naar mij toe om Gods uitspraak te vernemen'.

Maar zó reageerde hij niet: zelfs in die hete woestijn zag hij kans om over zijn eigen schaduw heen te springen. Hij volgde het advies van Jethro op. Nog even ter herinnering:

dat advies luidde 'belast anderen met rechtspraak, over de minder belangrijke zaken beslissen zij zelf, de belangrijke zaken leggen ze aan jou voor'. Misschien is het sommigen van u opgevallen dat in dat advies twee elementen zaten die we tegenwoordig aanduiden met begrippen als 'delegatie' en 'zaaksdifferentiatie'. Bij delegatie moet je als

professional de moed hebben om werkzaamheden aan anderen over te laten, die misschien niet dezelfde kennis en ervaring hebben als jij. En bij zaaksdifferentiatie moet je in alle nuchterheid oog hebben voor het feit dat niet iedere zaak van hetzelfde gewicht is en dat daarom ook niet iedere zaak op dezelfde manier behandeld hoeft te worden. Nog één aspect uit dit verhaal: ik had het over de blik van buiten. Het is ook voor de rechtspraak anno 2013 van wezenlijk belang dat we ons laten adviseren en inspireren door mensen met die blik van buiten. Een mooi voorbeeld is het inmiddels ruim een jaar oude initiatief van de appelpresidenten om een externe klankbordcommissie in het leven te roepen, bestaande uit mensen met uiteenlopende, maar rijke maatschappelijke ervaring, die ons enkele malen per jaar een spiegel voorhouden en van advies dienen.

Ik breng wat lijnen bij elkaar. De geschiedenis van de rechtspraak in de afgelopen tweehonderd jaar kent bij herhaling momenten van schaalvergroting, discussies over kwaliteit, een ervaren grote werklust, te beperkte financiële middelen en wensen vanuit de samenleving inzake een rechtspraak die zowel inhoudelijk als waar het betreft haar toegankelijkheid bij de tijd is. Dat zal de komende jaren niet anders zijn. Het vandaag al eerder genoemde programma Kwaliteit en Innovatie (KEI) is een van de middelen om die verschillende belangen, die altijd een zeker spanningsveld veroorzaken, te dienen. Daarbij is de inbreng van allen die in de rechtspraak werkzaam zijn onontbeerlijk.

Ik citeerde daarstraks Fred Hammerstein: "Aan de rechtspraak worden steeds hogere eisen gesteld. Het antwoord daarop moet zijn dat ook de rechter laat zien dat hij aan de hoge professionele maatstaven kan voldoen die nodig zijn om het vertrouwen in de rechtspraak te behouden". Daaraan leiding te mogen geven binnen het mooie Haagse hof, dat beschouw ik als een voorrecht en ik verheug me erop. Graag dank ik de collega's voor het in mij gestelde vertrouwen. Mijn terugkeer in dit hof, na zeven boeiende en leerzame jaren bij SSR respectievelijk het gerechtshof Amsterdam, voelde een beetje als 'thuis komen'.

Tenslotte: ik verheug mij zeer op een goede samenwerking met de collega bestuursleden Ton de Lange en Walter Wijbrands.

Ton en Walter, ik ben ervan overtuigd dat wij elkaar goed zullen aanvullen en heb hoge verwachtingen van onze samenwerking. Een samenwerking waarbij we oog willen hebben voor de menselijke maat, het welbevinden van allen die binnen het hof werkzaam zijn, de kwaliteit van de rechtspraak van dit hof, de samenwerking in het bredere verband van de rechtspraak en, niet te vergeten, de gerechtvaardigde wensen van de samenleving.